

- עלי נענע (מנתה) — יש מחמירים שלא ליתנם בכלי שני חם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שיה, ד; שש"כ א,ג). ויש מתירים (הגר"ע יוסף והגר"צ אבא שאול שליט"א). וכן נתינת לימון בכלי שני — החזו"א (נב, יט) כתב להקל, ויש מחמירים (הגרשו"א, בשש"כ א,ג).
- ד. כלי שלישי — הפרי-מגדים (הובא במשנ"ב. וכן פסקו באגרות משה (או"ח ח"ד עד בישול טו), ובאור לציון ח"ב ל,ג) שבכלי שלישי יש להקל בכל אופן. ואולם דעת החזו"ן-איש (נ, יט) שמן הדין כלי שלישי שוה לכלי שני, (וכן נמצא בספר יראים — רעד. וכן מובא בשם הגריש"א והגר"ח ש שליט"א שטוב להחמיר בדבר), אלא שדברים שגם בכלי שני מחמירים בהם שלא מן הדין אלא מצד המנהג, כגון כשהיד נכוית בו — בכלי שלישי יש להקל. (וכ"כ בשבט הלוי ח"ז מב,א). ובערוך-השלחן (שיח, כח) החמיר בעשיית תה בכלי שלישי, דלא כהמשנ"ב. (ונראה לכאורה שאף לשיטה המחמירה, שקיית תה אינן מוקצות, שהרי ראיות הן לשימוש בכלי שלישי לפי הרבה דעות. וע' דברי חכמים 317).
- ה. יש שכתבו על פי הירושלמי, שבחום שהיד נכוית בו, יש בישול אף בכלי שני. כן החמיר החיי-אדם ועוד. ומשמע באחרונים שיש להחמיר בדבר הגם שמצד הדין אין לחוש. (ע' משנ"ב שיח סקמ"ח; חזו"א נב, יט ועוד).
- ו. עירוני מכלי ראשון — לדעת רשב"ם ורשב"א (מבעלי התוספות) דינו ככלי שני. ולרבנו תם ור"י דינו ככלי ראשון. וכן נקטו האחרונים.
- יש שכתבו שהמערה מים חמים מכלי ראשון לתוך הכוס, יש לו להקפיד שתהא הכוס נגובה לגמרי, משום חשש בישול של הטיפות הנשארות בכוס. (ע' אג"מ או"ח ח"א סו"ס צג. ואולם בדיעבד לא נאסר בשתיה — שם ח"ד עד עמ' קלז). ויש שכתבו שאין צריך לנגבה מכל טיפה אלא מנערה ודיו. (עפ"י הרב מטשעביץ; שבט הלוי ח"ז מב, ב ועוד). ויש מקילים בדבר (הגרע"י שליט"א ועוד). ואם טפות המים שבכוס כבר נתבשלו, אפילו נצטננו, יש להקל (אג"מ או"ח ח"ד עד, עמ' קלז).
- ז. לדעת מהרש"ל יש להחמיר בדבר גוש, שיש בו משום בישול אפילו העבירוהו לכלי שני ולכלי שלישי. ודעת הש"ך והמגן-אברהם להחמיר בזה. ואילו מעיקר הדין נקט הרמ"א להקל. (ע' יו"ד צב, ז וע"ש בפ"ת בשם החת"ס).
- ובאופנים שאינם אסורים אלא מצד חומרה, יש להקל שלא לחוש לשיטה זו, וכגון מלח, שמעיקר הדין אין בו בישול בכלי ראשון שאינו על האש — מותר ליתנו על גבי דבר גוש בכלי שני. (ובכלי ראשון יש להחמיר, כנ"ל). וכן דבר לח שהוא מבושל, אפילו נצטנן לגמרי, יש להקל ליתנו על דבר גוש, כי אין להחמיר שתי חומרות גם יחד — לחוש לדעת מהרש"ל ולחוש לדעת הפוסקים שיש בישול אחר בישול בלח. ולכן מותר ליתן קטשופ בשבת על גבי בשר חם הנתון בכלי שני (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עד, עמ' קלד-ה).
- ח. מאכל שכבר נתבשל, לח או יבש, אין להחמיר בו ליתנו בכלי שני. אבל בעירוני מכלי ראשון יש להחמיר בדבר לח מבושל אם כבר נצטנן, אבל אם עדיין הוא חם במקצת מן הבישול — מותר (עפ"י משנ"ב, וכדעת הרמ"א. אבל להשו"ע יש בישול אחר בישול בלח).

דפים מב — מג

ס. א. האם כלי ניטל בשבת לצורך דבר שאינו ניטל?

שעה

ב. האם מותר לבטל כלי מהיכנו?

ג. שמן שנשף מן הנר בשבת — האם הוא מותר בטלטול?

ד. האם פירות טבל דינם כשאר 'מוקצה'?

ה. האם כוורת דבורים הינה 'מוקצה'?

א. רב חסדא אמר: מותר לכפות כלי על ביצה שנולדה בשבת, שלא תישבר. לפי הסבר רב יוסף סבר רב חסדא שמותר לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל. ולפי הסבר רבה התירו כן רק במקום הצלה מצויה, כגון כפיית ביצה על כלי, שכני אדם לא ישברוה בדריכתם, (אבל הצלה שאינה מצויה, לא התירו לייטול לצורך דבר שאינו ניטל, כגון ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, שלא תטילנה במקום מדרון. רש"י. והתוס' פרשו מטעם אחר, משום שלא התירו לטרוח בהצלה שאינה מצויה, ואפילו לצורך דבר הניטל).

רבי יצחק אוסר לכפות כלי על ביצה שנולדה, שלדעתו אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל. ואולם אם כבר נטל הכלי לצורך מקומו והוא בידו, מותר לו להמשיך לטלטלו לצורך דבר הניטל. ומוזכרות בגמרא נפקותות נוספות; הבאת כלי כדי לקבל משקה טבל מחבית שנשברה; כפיית קערה על הנר שלא יאחז בקורה; הבאת ספסל לסמוך קורה שנשברה, ועוד — בכל אלו לרב חסדא מותר [לרבה — רק בהצלה מצויה, ולרב יוסף — אף בשאינה מצויה, ובתנאי שאינו מבטל הכלי מהיכנו, כדלהלן], ולרבי יצחק אסור אלא אם כן נטל הכלי לצורך מקומו.

א. הרי"ף ועוד ראשונים פסקו כרב חסדא, שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, וכהסבר רב יוסף ולא כרבה. ויש מן הראשונים שכתבו לחוש לדעת רבי יצחק.

יש שכתבו שאף על פי שלהלכה כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, דוקא כלי, אבל לא דברים אחרים, כגון עצים ואש ביום טוב לצורך ביעור חמץ שנמצא (ע' בשו"ת מהר"ם לובלין כ).

ב. התוס' צדדו לומר שבמקום הפסד מרובה מודה רבי יצחק שכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל.

ג. זה שהתירו בצריך למקומו, כתב הרמב"ן: דוקא בהנחת כלים גרידא, אבל פריסת מחצלת מעל מוקצה אסורה גם אם נטל המחצלת לצורך מקומה, כי הפריסה דבר אחר היא ולא הותרה אגב נטילתה.

ב. רב יוסף [בדעת רב חסדא] פירש דברי המשנה שאין נותנים כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, משום שאסור לבטל כלי מהיכנו, כלומר לעשותו מוקצה בשבת, שלא יהא אפשר לטלטלו. וכן אסור ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה.

א. וכן הלכה, שאסור לבטל כלי מהיכנו, שכן נקטו בגמרא בכמה מקומות. ואפשר שגם ר' יצחק ורב הונא סוברים כן (עפ"י תוס' ועוד).

ב. טעם האיסור, משום שנראה כקובע לו מקום לכלי ומחברו בטיט (רש"י כאן), או משום שנראה כסותר את הכלי בכך שמבטלו משימוש (רש"י להלן קנד): או משום שחכמים אסרו לאסור כלים המותרים כדי שלא למעט מכבוד שבת (ריטב"א).

ג. לדעת הרמב"ם ושאר פוסקים, אין ליתן כלי תחת הדלף שאינו ראוי, כי בכך הוא מבטל כלי מהיכנו. ודעת הטור להתיר. ויש לסמוך על כך לצורך גדול (עפ"י חיי אדם; באה"ל סוס"י שלח).

ואמרו בגמרא שאף על פי שאסור לבטל כלי מהיכנו, מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים שיעלו וירדו, הואיל והכלי לא נאסר בטלטול אלא בעוד האפרוחים עליו, אבל אם ירדו ממנו מותר בטלטול. התוס' (ד"ה בערוך) הוסיפו שאינו כמבטל כלי מהיכנו לפי שבידו להבריהם מעליו בכל שעה, לאפוקי דבר שהוא נאסר משום מוקצה ואין בידו להפקיע איסורו, אפילו אינו מוקצה לכל השבת — אסור. ואולם לא החליטו סברה זו — ע' בדבריהם בד"ה ושני. וע"ע בחדושי הרשב"א והר"ן. ובמקום הפסד מרובה, כתבו פוסקים, מותר לבטל כלי מהיכנו לשעה, אבל אם מבטלו לכל היום כולו — מחלוקת הפוסקים (ע' מגן אברהם רסו סק"ד; ובאה"ל שם; משנ"ב רסה, ג; חזו"א מא, ז; שש"כ כב הערה לה. וע"ש פרטים נוספים).

וכן מותר להביא כלי לקבל ניצוצות, ואינו מבטלו מהיכנו, לפי שניצוצות אין בהם ממש, ומותר ליטול את הכלי לאחר נפילת הניצוצות.

אבל אפר הניצוצות עצמם אסור בטלטול. מגן אברהם רסה סק"ו, והגיה ברש"י 'ליטלו' במקום 'ליטלו'. (ולפי"ז צריך להגיה כמו כן ברש"י להלן מז: ד"ה אין. אך אפשר שגם ללא הגהה כך כוונתו, ליטול על ידי טלטול הכלי).

ונתינת כלי תחת נר שעה או חלב הנוטף, להגן על השלחן וכדו' — יש סברה להתיר, לפי שאינו דומה לשמן שהוא חפץ בו ואינו רוצה לזרקו, אבל באלו הוא יכול ומוכן לנערם מיד מן הכלי (ע' משנ"ב רסה סק"ה. וצ"ע בשש"כ כב, כו).

ג. שמן הנוטף מן הנר בשבת — הרי הוא מוקצה. ('מוקצה מחמת איסור', שהרי היה אסור בין השמשות להסתפק הימנו. ר"ן). ואם נטף לתוך כלי, אסור לטלטל את הכלי.

גם לרבי שמעון שאין לו 'מוקצה מחמת איסור', אסור לטלטל את השמן שנטף כל עוד הנר דולק, שאז השמן מוקצה למצוה, ובזה מודה רבי שמעון. אבל לאחר שכבה — מותר לשיטתו (עפ"י תוס'). מהרש"א כתב שלפי רבי שמעון השמן המטפטף, כל עוד הנר דולק, מותר בטלטול ואסור רק בהנאה לפי שהוקצה למצוה. ואילו הגרעק"א נקט שאסור אף בטלטול. וע' גם חזו"א מא, טז).

ד. פירות טבל מוקצים הם ואסורים בטלטול. (קכו:).

אמנם אמרו בגמרא, שהמניח כלי לקבל טבל אינו מבטל הכלי מהיכנו, לפי שהטבל מוכן הוא אצל שבת, וכל איסורו נובע רק משום האיסור שאסרו חכמים להפריש תרומות ומעשרות בשבת, אבל אם עבר ועישר — הפירות מותרים, ושונה הטבל משאר דברים המוקצים שמתוך שנתקצו בכניסת השבת נתקצו לכל היום — הלכך הכלי לא בטל מהיכנו באופן מוחלט (עפ"י הסבר התוס').

ה. מבואר בגמרא שכוורת דבורים, אם יש בה דבש (שאינו מחוסר רדייה. תוס') — אינה 'מוקצה'. אבל בימות הגשמים שאין בה דבש אלא אותן שתי חלות שמשאירים שם לפרנסת הדבורים — מוקצית היא. ואם חישב עליהן מבעוד יום לאכלן (הדבש צף שאינו צריך רדייה. תוס') — אינה 'מוקצה'. ולרבי שמעון בכל אופן אינה אסורה משום מוקצה, גם אם לא חישב על אכילת החלות. (ואולי אפילו אם אין בה שתי חלות. ע' גליון הש"ס).

דף מג

- סא. א. מת המוטל בחמה בשבת — מה יעשה בו?
ב. האם מצילים את המת מפני הדליקה בשבת?
ג. האם 'טלטול מן הצד' שמו טלטול אם לאו?

א. מת המוטל בחמה (ויש לחוש שמא ימהר להסריח) — אמר רב הונא: עושה לו מחיצה בשביל חי ולא בשביל מת. כיצד? אמר ר' שמואל בר יהודה, וכן שנה שילא מרי: באים שני בני אדם ויושבים בצדו. חם להם מלמטה — כל אחד מביא מטה ויושב עליה. חם להם מלמעלה — מביאים מחצלת ופורסים עליהם, ולאחר שהמחצלת פרוסה והם אווזים בה, כל אחד זוקף מטתו ומניח המחצלת עליה ונשמת והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. (אבל לא התירו לבנות כדרך עשיית אהל, דפנות תחילה ואחר כך קירוי, וגם לא התירו להביא מלכתחילה מטות ומחצלת, כדי לעשות היכר בדבר. עפ"י רש"י ותוס').

אם מצוי שם ככר או תינוק [ובמקום שמותר לטלטל בו] — מניח אותם על המת ומטלטלו. ואם אין שם — רב יהודה אמר שמואל: הופכו ממטה למטה, שטלטול מן הצד אין שמו טלטול. ורב חנינא בר שלמיא בשם רב חולק.

הלכה כדברי האוסר (רש"י, ר"ף, תוס', רא"ש ועוד). והר"ז פסק לקולא.

ב. נחלקו תנאים האם מצילים את המת מפני הדליקה — תנא קמא אוסר ורבי יהודה בן לקיש אמר: שמעתי שמצילין. ופרשו בגמרא שאם יש שם ככר או תינוק — לדברי הכל מצילין, ומחלוקתם אמורה כשאין שם. ואפילו אם טלטול מן הצד בעלמא אסור, כאן התירו (לריב"ל), מתוך שאדם בהול על מתו, אם לא תתיר לו — יבוא לכבות [הלכך, אדם שנפלה עליו מפולת ונמצא שם מת, אין להמשיך לפקח מעליו את הגל אלא ישאירנו מונח עד צאת השבת. עפ"י יומא פה]. אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה בן לקיש, שמותר להצילו מפני הדליקה.

יש סוברים שלא התיר רבי יהודה בן לקיש אלא בטלטול מן הצד. (רבנו יונה. וכן דייק הר"ן בלשון הר"ף). ויש סוברים שמותר גם בטלטול רגיל. כן נראה מדברי רש"י (ר"ן), וכך הם דברי הרמב"ם. וכן דעת הר"ז והרמב"ן. וכן כתב הרא"ש, וקצת משמע מדבריו שאם אפשר בטלטול מן הצד — עדיף.

ג. נחלקו רב ושמואל האם טלטול מן הצד, כגון טלטול המת על ידי הפיכתו ממטה למטה, (ומרש"י משמע אף כשמטלטל הדבר בעצמו, אם הוא כלאחר יד הרי זה 'טלטול מן הצד'. ר"ן), שמו טלטול ואסור (רב), או אין שמו טלטול ומותר (שמואל).

כאמור, לדעת רוב הראשונים הלכה כרב שאסור. אלא שכתבו (על פי סתירת הסוגיות), שטלטול מן הצד לצורך דבר המותר — מותר, לא אסרו כאן אלא כשמטלטל לצורך המוקצה. עפ"י ר"ף, תוס' רמב"ן רא"ש ועוד. ואילו הר"ז פסק טלטול מן הצד לא שמיה טלטול. ואם מטלטל בגופו ולא בידו, מותר טלטול מן הצד אפילו לצורך המוקצה עצמו. רא"ש. ובאר החזו"א (מו"ב) דברי הרא"ש, דוקא באופן כזה שעיקר פעולתו אינה טלטול אלא דבר אחר, הגם שבתוך כך החפץ מיטלטל. ואולם שאר פוסקים אחרונים כתבו בדעת הרא"ש שטלטול בגופו שלא כדרך מותר בכל אופן.